МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО
ІНФОРМАЦІЙНИЙ ЦЕНТР З ПИТАНЬ КУЛЬТУРИ ТА МИСТЕЦТВА

ДЗК Випуск 9/3 2026 р.

ВЕНЕЦІЙСЬКА БІЄНАЛЕ 2026

Політичний і ціннісний контекст 61-ї бієнале сучасного мистецтва

(*оглядова довідка за матеріалами преси та інтернету за 2026 р.*)

Що два роки Джардіні-делла-Бієннале у Венеції перетворюється на осередок сучасного мистецтва, де країни представляють власні павільйони, а незалежні галереї та митці з усього світу приїздять, щоб познайомити глядачів із баченням сучасного мистецтва – у зв'язці з політикою, навколишнім середовищем та глобальним суспільним дискурсом. Один із найвідоміших мистецьких форумів у світі відомий своїми інноваційними підходами та експериментальним характером як важлива платформа для міжнародного мистецького діалогу.

За час існування, з 1895 року, міжнародний мистецький форум пережив дві світові війни, фашизм, економічні злети й падіння, а також пандемію. Нинішнього року навколо мистецької події розгорнулася гостра дискусія через участь Ізраїлю та росії.

У 2026 році 61-ша Венеційська бієнале сучасного мистецтва (La Biennale di Venezia) стартувала 9 травня і триватиме до 22 листопада. Традиційно в її межах представлено офіційну програму з культурно-мистецькими заходами по всьому місту, національними павільйонами та виставкою організаторів.

Ознаки турбулентності навколо цьогорічної бієнале виявилися вже на етапі підготовки. Так, Койо Куо, яку було обрано головною кураторкою і яка стала першою африканською жінкою, що отримала таку можливість, померла у травні 2025-го. Ідею її виставки та концепцію бієнале «В мінорних тональностях» – про суспільні та політичні кризи, непевність, крихкість, що існують по всьому світу – взялися реалізовувати п'ять кураторів, радників менеджерки. Таке рішення бієнале затверджували з родиною кураторки.

За задумом Койо Куо, ця бієнале мала стати тихим простором, де можна прислухатись до непочутих голосів. Натомість – низка політичних скандалів ще до початку і гучних протестів під час відкриття.

Кураторка основного проєкту також обрала членів журі, але 2026 року вони в повному складі пішли у відставку. В заяві від 30 квітня члени журі повідомили, що залишають свої посади на підтвердження раніше оприлюдненої позиції щодо відмови оцінювати країни, «чиї лідери обвинувачені у воєнних злочинах» – йшлося про участь Ізраїлю та росії.

Того ж дня стало відомо, що вищезгадані країни все одно будуть допущені до оцінювання в межах виставки – попри заяви міністрів різних країн про бойкотування, деякі з яких анонсували, що на виставці не буде дипломатичної присутності, деякі обмежилися заявами від національних павільйонів.

Як заявила Фундація Венеційської бієнале (Fondazione La Biennale di Venezia), всі національні павільйони братимуть участь у відборі «на засадах інклюзивності та рівного ставлення», посилаючись на принципи відкритості та відсутності цензури. Відтак було змінено формат визначення переможців: за відсутності міжнародного журі, оскільки воно припинило виконання своїх обов'язків, результати визначатимуть шляхом глядацького голосування [1; 2; 3; 4].

Зрештою, церемонія відкриття відбулася без міністра культури Італії Алессандро Джулі – той відмовився брати в ній участь на користь поїздки до Львова. Без єврокомісара з питань культури Гленна Мікаллефа – він скасував візит до Венеції через скандальне повернення росії після декількарічної паузи. Без міжнародного журі, яке пішло у відставку за десять днів до старту (відповідно – без жодної нагороди «Золотий лев»), а також без головної кураторки, яка раптово померла за рік до початку бієнале [5; 6; 7].

Символічно, що наша країна цього року представила проєкт «Гарантії безпеки». Центральним об'єктом стала скульптура Жанни Кадирової «Оригамі Олень», яку експонували у публічному просторі – на крані вантажівки на набережній лагуни. Як зазначила Віцепрем'єр-міністр з гуманітарної політики України – Міністр культури України Тетяна Бережна, «гарантії безпеки – це сентенція, яка звучить у всіх перемовинах і розмовах… Україна бере на себе роль сказати, що гарантії безпеки не працюють і що вони мають бути іншими» [8].

Участь росії викликала спротив як серед офіційних європейських інституцій, так і серед митців та активістів.

Понад 170 представників міжнародної мистецької спільноти підписали відкритий лист із критикою участі росії у 61-й Міжнародній художній виставці Венеційської бієнале 2026 року. Звернення адресоване президентові бієнале П'єтранджело Бутафуоко та керівництву інституції. Автори листа нагадують, що у 2022 році Венеційська бієнале засудила повномасштабне вторгнення росії в Україну і заявила про відмову співпрацювати з офіційними російськими делегаціями. Підписанти вважають, що повернення російського державного павільйону суперечить цій позиції, адже війна проти України триває. Вони наголошують, що російська агресія призвела до загибелі українських митців, руйнування музеїв, бібліотек та інших культурних установ.

«Показово, що „повернення" росії на Венеційську бієнале оголосив М. Швидкой, спеціальний представник президента рф з міжнародного культурного співробітництва. Швидкой заявив, що „культура поза політикою". Водночас саме він у 2025 році опублікував статтю, в якій виступав за відновлення радянського стилю політичної цензури в росії», – йшлося в заяві.

Окрему критику викликали зв'язки організаторів російського павільйону з державними структурами рф та оборонною корпорацією Rostec. У листі також зазначається, що російський проєкт використовує деколоніальну ритори-

ку, представляючи митців із різних регіонів росії, хоча багато з цих народів історично зазнавали колоніальної політики з боку москви.

Автори документа закликали керівництво бієнале та міжнародну мистецьку спільноту відкрито обговорити наслідки цього рішення [9; 10; 11; 12].

Аби зрозуміти контекст повернення росіян до участі в бієнале після перерви, варто звернутися до недавньої історії їхнього представлення у Венеції.

З часу заснування власного павільйону в 1914 році, росія в різних історичних іпостасях була постійним учасником мистецького форуму. Проте російський проєкт було скасовано у 2022 році. У 2024-му бієнале проходила без російських митців, натомість у павільйоні рф показали творчий доробок художників із Південної Америки під назвою «Вспоминая минувшее будущее, мы движемся вперед». Виставку організувало Міністерство культури, деколонізації та депатріархалізації Болівії [3].

«Попри величезний розголос серед мистецького середовища, а також політикуму, бієнале не здатне змінити правила: адже вони передбачають дозвіл на участь, якщо цю країну визнала держава Італія, – пише авторка матеріалу на «Суспільне. Культура» Катерина Яковленко. – Та й насправді трюк у тому, що бієнале ніколи дійсно не бойкотувала росію: у 2022 році куратори російського павільйону самі відмовилися від участі, а на наступній бієнале країна здійснила політичний жест, віддавши свою будівлю Болівії. Наприкінці виставки великими літерами болівійська влада дякувала російському МЗС за організацію та допомогу. Тож, по суті, і відсутність росії, і її присутність були регульовані виключно москвою» [1].

На підтвердження цієї тези – слова представника рф з питань міжнародних культурних обмінів і колишнього міністра культури Михайла Швидкого. Реагуючи на полеміку довкола участі росії, він парирував: росія «ніколи і не полишала» найбільшу виставку мистецтв у світі [11].

Показово також, що з 2021 року комісаркою російського павільйону залишається Анастасія Карнєєва, пов’язана з оточенням міністра закордонних справ росії Сергія Лаврова. Напередодні відкриття бієнале вона опублікувала відео в Instagram, де заявила, що «дуже хотіла б, щоб мистецтво було єдиним голосом» у Венеції, але закриття російського павільйону перериває діалог і означає, що «ніщо не може розвиватися» [3; 13].

Деякі італійські політики підтримали цей наратив, зокрема, проти «ізоляції культури» виступив віцепрем’єр Маттео Сальвіні, відомий своїми проросійськими поглядами. Він розкритикував позицію Брюсселя і не заперечив проти участі росії, а президент регіону Венето Альберто Стефані назвав дії ЄС «неприйнятними». На його думку, мистецтво має «сприяти моментам культурного діалогу, які можуть стати нагодою для налагодження зв'язків, особливо коли офіційна дипломатія не може знайти рішень».

Звертаючись до італійських депутатів Європарламенту, він додав: «Мир не будується через цензуру, а свободу не захищають, обмежуючи її. Бієнале – це не проблема, яку треба вирішувати, а простір для діалогу, який треба захищати».

Крім того, депутат Європарламенту Анджело Бонеллі звинуватив європейські інституції у застосуванні подвійних стандартів щодо поточних конфліктів [2; 14].

Як розгорталися протести на просторах Джардіні та якою була офіційна реакція країн показує хронологія подій.

За два місяці до події, 4 березня, правління Венеційської бієнале підтвердило дозвіл на роботу павільйону росії з проєктом The Tree Is Rooted In the Sky / «Дерево вкорінене в небі» за участю митців із Бразилії, Малі, Мексики та Аргентини. Організатори запевнили, що вони повністю дотрималися санкційних обмежень, запроваджених проти рф після повномасштабного вторгнення в Україну, про що було надано відповідну документацію Міністерству культури Італії.

Говорячи про ціннісний вимір, Фундація бієнале відкидає «будь-яку форму виключення чи цензури культури та мистецтва», оскільки, за їхнім формулюванням, виставка має залишатися «місцем діалогу, відкритості та художньої свободи», навіть за умови збереження геополітичної напруженості [15].

Після цього оголошення, 5 березня, Міністерство культури Італії виступило із заявою, в якій повідомлялося, що рішення організатори цьогорічного заходу ухвалили самостійно, всупереч позиції уряду. У відомстві акцентували, що не підтримують позицію керівництва бієнале й продовжують допомагати нашій державі відновлювати культурну спадщину, пошкоджену внаслідок російських обстрілів.

Україна відреагувала 9 березня спільною заявою Міністра закордонних справ Андрія Сибіги та Міністерки культури Т. Бережної, в ній очільники відомств закликали керівництво Венеційської бієнале переглягути рішення щодо участі росії, підкресливши, що з 2014 року рф системно знищує об’єкти культурної спадщини України, порушуючи норми міжнародного гуманітарного права та положення Гаазької конвенції про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту.

За цією логікою одна з найавторитетніших мистецьких платформ світу фактично перетворюється на майданчик для відбілювання воєнних злочинів, які росіяни щоденно вчиняють проти українського народу та його культурної спадщини. А. Сибіга і Т. Бережна засудили рішення керівництва Венеційської бієнале, назвавши його «свідомим актом легітимізації агресії та прямою зневагою до міжнародного правопорядку».

«З 2022 року війна росії забрала життя 346 митців та 132 українських і іноземних медійників. росія зруйнувала або пошкодила 1707 пам’яток культурної спадщини та 2503 об’єкти культурної інфраструктури в Україні, з яких 558 повністю знищено; російські окупанти незаконно вивезли щонайменше 35 482 музейні предмети, а понад 2,1 мільйона одиниць зберігаються на тимчасово окупованих територіях і перебувають під загрозою знищення або незаконного переміщення», – зазначено в заяві.

Представники українських МЗС і Мінкультури зауважили також, що в лютому 2022 року тодішнє керівництво бієнале рішуче засудило війну росії

проти України: «Нам незрозуміло, чому ця позиція організаторів змінюється зараз, коли росія відмовляється припиняти війну, відкидає мирні зусилля та діалог, натомість продовжуючи робити ставку на терор і звірства. За таких умов будь-які зміни політики чи пом'якшення обмежень не мають реальних підстав і можуть лише надіслати небезпечний сигнал про підтримку агресії, толерування російських воєнних злочинів та нормалізації геноцидної політики російських окупантів».

Окрім того, у зверненні акцентовано увагу організаторів Венеційської бієнале на тому факті, що росія відкрито використовує культуру як інструмент політичного впливу. Показовим у цьому контексті є висловлювання директора російського музею «Ермітаж» Михайла Піотровського, який назвав російські культурні проєкти за кордоном «спецопераціею» [12; 16].

Також 9 березня із заявою виступила команда PinchukArtCentre, яка обурилися повноцінним поверненням проєкту росії на виставку. У своєму протесті інституція, зокрема як офіційний учасник паралельної програми La Biennale di Venezia, вказала на етичну прірву між російською присутністю та цінностями гуманізму, що складають фундамент виставки. Як доказ використання росіянами «м'якої сили», якою є культура та мистецтво, у своїх ворожих намірах PinchukArtCentre навів цинічний каламбур того ж таки Піотровського – «коли говорять гармати, музи не мовчать».

Не пройшло повз уваги й те, що інформація про участь російського павільйону з'явилася одночасно з публічним анонсом виставки, хоча дедлайни подачі заявок від учасників спливли ще 10 лютого. Це може вказувати на виняткові умови, надані організаторами країні-агресору.

Важливо, що водночас очільник мінкультури Італії Алессандро Джулі виступив із вимогою негайної відставки Тамари Грегоретті, яка представляє уряд у правлінні бієнале, бо чиновниця приховала факт участі рф. Офіційний Рим наголосив на неприпустимості таких кулуарних домовленостей в умовах міжнародної ізоляції росії.

У PinchukArtCentre підкреслили, що процедурні порушення стосовно термінів подання заявки є технічним відображенням значно глибшої проблеми – готовності частини західного мистецького істеблішменту повернутися дво формату «business as usual» із державою, що здійснює геноцид. «Бездіяльність не дорівнює нейтральності», – підкреслено в заяві арт інституції [13; 17; 18].

Привілейований статус, наданий рф через ігнорування офіційного дедлайну, став центральним пунктом спільного звернення культурних інституцій відомств Естонії, Латвії, Литви, Польщі та Фінляндії. Ці країни виступили з вимогою негайної ревізії рішення про допуск російського павільйону, вказуючи: присутність прапора окупанта у Венеції є прямою образою пам'яті сотень загиблих українських митців та грубим порушенням засад європейської солідарності.

До засудження цього кроку офіційно долучилися представники Європейського Союзу, які побачили в діях правління бієнале невідповідність загальному санкційному курсу Брюсселя. У заяві підкреслюється, що культура не

може існувати у вакуумі від політики безпеки, а спроби організаторів сховатися за тезою про «автономність мистецтва» фактично розв'язують руки російським спецслужбам у проведенні інформаційних операцій у самому центрі Європи [13].

Спільний лист від 11 березня підписали Глави міністерств культури і закордонних справ 22 країн. У ньому очільники відомств виступили проти участі росії у Венеційській бієнале 2026. Адресували листа правлінню інституції, президенту виставки П'єтранджело Буттафуоко, а також міністру культури Італії.

Під цим документом свої підписи залишили представники Австрії, Бельгії, Болгарії, Хорватії, Данії, Естонії, Фінляндії, Франції, Німеччини, Греції, Іспанії, Ірландії, Литви, Латвії (ініціатори листа), Люксембургу, Нідерландів, Норвегії, Польщі, Португалії, Румунії, Швеції та України. «Ми висловлюємо непохитну солідарність з українським народом, включаючи українських митців, які продовжують чинити опір незаконному, непровокованому та невиправданому повномасштабному військовому вторгненню росії та захищають не лише свою свободу, але й своє право на існування як окрема культура та цивілізація», – заявили підписанти.

Серед іншого в листі вказано на порушення норм міжнародного права, що суперечить ідеї бієнале як простору культурного діалогу і взаєморозуміння.

«Венеційська бієнале вже давно є свідченням того, що мистецтво здатне долати кордони та підтверджувати нашу спільну людську сутність. Ця ідея несумісна з присутністю держави, яка систематично руйнує нашу культуру, нашу спадщину та життя цілих народів. Ми солідарні з Україною, її народом, її митцями та її майбутнім. І закликаємо всіх членів міжнародної спільноти зробити те саме», – зазначено у зверненні.

Автори листа також зауважили, що відкриття 61-ї бієнале відбувається на тлі повномасштабної війни росії проти України, спрямованої не лише проти життя людей, а й проти культури, ідентичності та історичної пам'яті: «Сотні українських митців загинули. Тисячі об'єктів культурної спадщини та інфраструктури пошкоджено та знищено. Ці втрати виходять за межі фізичних руйнувань. Вони відображають цілеспрямовану кампанію росії з метою придушення голосів митців та знищення української культурної ідентичності».

Текст листа за підписами представників 22-х країн ЄС виголосила міністерка культури Т. Бережна під час заходу в Польському національному павільйоні. Акцію під назвою «Формуючи культурне майбутнє в часи війни: український горизонт» було організовано в контексті міжнародної підтримки українського сектору культури, зокрема, відбулася дискусія про роль культури в умовах війни та гібридного конфлікту.

Міністерка культури й національної спадщини Польщі Марта Цєньковська своєю чергою наголосила, що поляки мають обов'язок протестувати проти присутності представників держави, яку вона назвала «бандитською», у місцях, де їхня участь може легітимізувати злочинну діяльність. Вона також зауважила, що країни ЄС не бойкотуватимуть захід, однак використовуватимуть свою присутність для протидії російській пропаганді. На своїй сторінці в мережі Х міні-

терка написала: «Коли росія бомбардує театри, знищує музеї, розкрадає культурну спадщину та вбиває митців, присутність російської репрезентації на Венеційській бієнале не є „нейтральним художнім жестом". Культура не може використовуватися для відбілювання агресії та прикриття війни естетикою».

Солідарність з Україною також висловили колишній міністр культури Польщі Бартоломей Сенкевич та колишня кураторка Польського павільйону Марта Чиж [19; 20].

Напередодні відкриття бієнале із закликом не толерувати участь росії виступили численні представники культурної сфери та офіційні особи різних держав. На представлення проєкту росії у Венеції відреагувала навіть прем'єр-міністерка Італії Джорджіа Мелоні. У коментарі від 30 квітня вона сказала: «Я трохи не розумію динаміки цієї справи, тому буду дотримуватися своєї початкової позиції: уряд заявив, що не погоджується з вибором щодо російського павільйону, а бієнале – це автономний орган». Джорджіа Мелоні принагідно додала, що президент Венеційської бієнале П'єтранджело Буттафуоко – «дуже здібна людина», але на його місці вона б «не зробила такого вибору» [1].

До протесту долучився і Федеріко Молліконе, голова Комітету з питань культури Палати депутатів Італії. Під час церемонії інавгурації українського павільйону, яка проходила 7 травня, італійський парламентарій зазначив, що автономія Венеційської бієнале не означає згоди з усіма її рішеннями, тож італійський уряд і парламент мають право висловлювати власну позицію: «Як уже заявляли прем'єр-міністерка Мелоні та міністр Джулі [міністр культури Італії Алессандро Джулі] – і він підтвердив це лише кілька годин тому, – ми поважаємо свободу критичного мислення та автономію Венеційської бієнале, але не погоджуємося з рішенням Фундації допустити участь російського павільйону».

У своїй промові Федеріко Молліконе звернувася безпосередньо до керівництва бієнале: «Держава, що веде агресивну війну, не може використовувати мистецтво, щоб стирати державні злочини і легітимізувати свої військові дії. Хочу також нагадати, пане президенте Бутафуоко, дорогий П'єтранджело, що все це можливе саме тому, що ми перебуваємо в Європі – спільноті держав, де захищають і підтримують критичне мислення та автономію. Якби бієнале проходила в москві, пане президенте Бутафуоко, дорогий П'єтранджело, цього б не сталося. Вільного українського павільйону там ніколи б не існувало».

Відкриття українського павільйону стало нагодою для Федеріко Молліконе вручити Т. Бережній статуетку богині Ніки. Ця відзнака, за його словами, символізує перемогу й спільні європейські корені. Парламентарій пояснив цей жест як знак солідарності та віри в перемогу. Промову голова Комітету з питань культури Палати депутатів Італії завершив гаслом «Слава Україні!» [21].

Проблема виявилася багатовимірною. Приміром, значний резонанс викликала ситуація з фінансуванням заходу з боку Європейського Союзу.

Так, 30 березня депутати Європарламенту звернулися до голови Європейської комісії Урсули фон дер Ляєн, Міністерства закордонних справ Кіпру, який головує в Раді ЄС, глави зовнішньополітичної служби ЄС Каї Каллас та

інших високопосадовців ЄС з вимогою запобігти поверненню росії на Венеційську бієнале.

Євродепутати засудили повернення рф саме в той час, коли «українські міста бомбардують, гинуть мирні жителі та систематично знищують українську культурну спадщину». Вони наголосили, що «довіра до Європейського Союзу буде підірвана», якщо він не вживе «негайних і рішучих заходів» та не завадить участі росії у заході.

Законодавці закликали Брюссель негайно призупинити фінансування бієнале з фондів ЄС, якщо росію не виключать зі списку учасників [22].

Промовистим є те, що відкриття 61-ї Венеційської бієнале – 9 травня – збіглося зі святкуванням Дня Європи. «Бієнале офіційно відкривається в суботу. За іронією долі, саме в суботу відзначається День Європи. А День Європи має бути днем святкування миру, а не днем, коли росія може блищати на бієнале», – наголосила виконавча віцепрезидентка Європейської комісії Генна Віркунен [23].

Після рішення організаторів допустити російський павільйон до цьогорічної виставки Європейська комісія поставила під сумнів доцільність подальшої фінансової підтримки бієнале та розпочала процедуру перевірки обставин участі російської сторони.

Тома Реньє, речник Єврокомісії, 23 квітня повідомив, що орган ЄС розглядає можливість тимчасового призупинення або повного припинення фінансування Венеційської бієнале.

Європейське виконавче агентство з питань освіти та культури (EACEA), яке адмініструє відповідний грант ЄС, направило організаторам офіційного листа з наміром тимчасово зупинити або скасувати фінансування у розмірі 2 млн євро. Йшлося про єдиний активний грант Європейського Союзу для Венеційської бієнале, розрахований на три роки. На той момент остаточного рішення про припинення фінансування ще не було ухвалене, а кошти за цим грантом не були виплачені [24].

«Не дотримуючись санкцій Європейського Союзу, бієнале поставило під сумнів своє зобов'язання забезпечувати повагу до цінностей ЄС», – написало EACEA у своєму листі до організаторів заходу. Ще в одному листі від Комісії до італійського уряду зауважувалося, що будь-які витрати, які покриває росія для дозволу делегації своїх художників брати участь у виставці, вважаються непрямим наданням економічної підтримки [25].

«Культурні заходи, що фінансуються за кошти європейських платників податків, мають захищати демократичні цінності, сприяти відкритому діалогу, різноманітності та свободі вираження поглядів – цінностям, які не поважають у сучасній росії», – наголосив Тома Реньє.

Фінансування заходу, який надає росії можливість офіційної присутності на одному з найбільш відомих міжнародних мистецьких форумів, стало предметом окремої перевірки з боку ЄС [26; 27].

Йшлося і про можливе недотримання конкретних положень санкційного законодавства ЄС, принаймні питання виникли щодо двох положень санкційно-

го регламенту: стаття 5t забороняє приймати від російської влади «пожертви, економічні вигоди або підтримку». Інше положення – стаття 5n – стосується заборони надання певних послуг російському уряду. У Брюсселі припустили, що організатори бієнале могли надавати російській стороні послуги, необхідні для організації діяльності павільйону, зокрема юридичні, рекламні, управлінські та PR-послуги. За оцінкою Єврокомісії, такі дії могли здійснюватися лише після отримання спеціального дозволу від організаторів.

Відтак, Фундації бієнале було надано 30 днів для відповіді на запити ЄК, відповідно, остаточне рішення щодо гранту мало залежати від результатів цієї процедури, а також юридичної оцінки [26; 28].

Надалі процедура щодо гранту завершилася конкретним рішенням Європейського виконавчого агентства з питань освіти та культури – припинити поточний грант у розмірі 2 млн євро для Fondazione La Biennale di Venezia через відновлення роботи російського павільйону на Венеційській бієнале 2026. За словами Тома Реньє, рішення було ухвалено після юридичної оцінки та на підставі рекомендації Єврокомісії [29; 30; 31].

Як зазначають експерти, припинення фінансування стало публічним сигналом щодо етичних меж для культурних інституцій, які користуються підтримкою Європейського Союзу. Зокрема, воно отримало позитивну оцінку з боку української сторони. 21 липня міністр закордонних справ України А. Сибіга подякував Європейській комісії та EACEA за припинення фінансування Венеційської бієнале.

«Не може бути жодного фінансування з боку ЄС для ініціатив, які надають платформу росії, поки вона продовжує свою жорстоку агресивну війну проти України», – зазначив глава МЗС. А. Сибіга також додав, що на тлі російських ракетних ударів і руйнування культурної спадщини України Європа має залишатися непохитною у захисті своїх цінностей та відмові в легітимності агресора на міжнародній арені [32].

Втім, припинення фінансування не поставило крапку в цій історії, адже 21 липня організатори Венеційської бієнале заявили про намір оскаржити рішення EACEA щодо відкликання гранту в розмірі 2 млн євро. Таким чином, станом на кінець липня ситуація перейшла до нового етапу – від дискусії щодо правомірності участі росії та можливого порушення санкцій до безпосереднього оскарження фінансового рішення Європейського Союзу [33].

Протести відбувалися не лише на рівні офіційних заяв та рішень. Окремою формою незгоди з участю росії у Венеційській бієнале стала низка ініціатив учасників виставки. Публічні акції розгорталися як біля входу на територію бієнале, так і поблизу виставкових просторів, де тротуари були обклеєні датами російських воєнних агресій проти різних держав.

«З маргінесів імперії до відкритої лагуни» – перформативна акція, під час якої активісти виходили із простору за російським павільйоном, позначеного написом «Тюрьма народов / GULAG of the peoples». Кожен із учасників представляв роботи, імена та свідчення, пов’язані з особистими історіями та ідентичностями.

«Проєкт вступає у прямий діалог із темою бієнале „In Minor Keys” і звертає увагу на тих, хто історично опинявся у „другорядному” становищі – політично маргіналізованих, культурно пригнічених і виключених із домінантних наративів. Тут „другорядність” розуміється не як естетична чи ієрархічна категорія, а як структурне становище народів, чиї голоси й життя систематично зменшувалися, приглушувалися або використовувалися», – зазначили організатори події з Arts Against Aggression [34; 35].

Латвійський центр сучасного мистецтва разом із Національним павільйоном Латвії запустив проєкт під назвою Death in Venice («Смерть у Венеції»), заявивши, що акція триватиме протягом усього періоду бієнале. Зокрема, в межах цієї ініціативи команда латвійського павільйону Untamed Assembly: Backstage of Utopia представила альтернативну версію логотипа Венеційської бієнале. Художник Кріш Салманіс створив вільний для використання дизайн – елементи фірмового символу він переосмислив як Кремлівську стіну. Таким чином автори проєкту прагнули привернути увагу до, як вони заявляли, «підпорядкування бієнале росії та зради ідеї європейської єдності».

«У цьому контексті червоний колір у емблемі бієнале набуває зовсім іншого значення – він стає нагадуванням про кров, насильство та ціну, яку платять ті, чию реальність ця інституційна „нейтральність” воліє ігнорувати», – пояснили свою позицію автори проєкту.

Учасників акції закликали ділитися фото й відео в соцмережах із хештегами #biennalearte2026 та #deathinvenice2026, а також позначати Латвійський павільйон і Центр сучасного мистецтва. Дизайн поширювали безкоштовно для завантаження, а наліпки з ним з’явилися по всій території Джардіні [3; 36].

Італійські митці ініціювали протестний проєкт «Reliquiae» («Реліквії») – вулицями Венеції пройшла незвична «світська процесія». Учасники на червоних оксамитових подушечках несли не коштовності, а свідчення російських злочинів: уламки цегли з розбомблених будинків Одеси, фрагменти львівського монастиря, пошкодженого дроном, прострілені таблички з назвами українських міст, смертоносну шрапнель із Бучі.

Ініціатор проєкту, італійський художник Вальтер Еспедіто Тренто, назвав це «провокаційним жестом». Коли світ намагається виправдати присутність агресора тезою «культура поза політикою», митці показують справжнє обличчя цієї культури через руйнацію. «Ми хочемо продемонструвати наші реліквії як наслідки „великої російської культури”», – зазначив італійський митець, який особисто відвідав Україну для збору цих трагічних артефактів [37].

Індивідуальний перформанс організував грузинський художник Шалва Ніквашвілі. Він пройшов територією Джардіні в чорному одязі та масці, несучи на спині стілець і табличку з написами «La Biennale di Venezia» та «violence» [3].

Увагу привернула й акція українського кінооператора та військовослужбовця, лауреата Національної премії України імені Тараса Шевченка – за цикл історико-документальних фільмів, присвячених подіям Революції Гідності,

Юрія Грузінова, який відвідав російський павільйон із червоним блокнотом із написом «Список п*дарасів 2026».

Ю. Грузінов пояснив, що його акція була реакцією на присутність росії у європейському культурному просторі під час повномасштабної війни проти України. У коментарі для «Суспільне Культура» він сказав: «Це наша відповідь, культурна відповідь, творча відповідь на європейське толерування дій, які здійснює Росія в Україні, і європейське толерування присутності в культурному просторі країни, яка веде агресію проти свого сусіда в центрі Європи».

Військовослужбовець також пояснив, що вважає російську культуру одним з інструментів війни: «Для мене культура, особливо просування російської культури, – це зброя, яку вони використовують. І ми маємо вживати, як мінімум симетричні дії, а краще асиметричні дії. Це точно така ж війна, як і війна на передовій».

На запитання, як йому вдалося зайти всередину російського павільйону, активіст відповів: «Якщо вони думають, що ми не бачимо, що вони роблять, то ми бачимо».

Відео з Ю. Грузіновим у російському павільйоні привернуло додаткову увагу через блокнот, який нагадував той, що раніше помітили на столі в керівника Офісу президента України Кирила Буданова [3 ;]. Поліна Горлач, Катерина Яковленко "Просування російської культури – це зброя": Юрій Грузінов пояснив свій візит до Російського павільйону на бієнале

«Невидимий павільйон» – акція, організована Асоціацією українських організацій в Італії. Його основою були паперові плакати, стилізовані під анонси скасовних культурних подій – читань, дискусій і презентацій за участі українських митців. Але ці події так і не відбулися через загибель їхніх учасників унаслідок російської агресії. На плакатах були зображені, зокрема, письменники Вікторія Амеліна та Володимир Вакуленко, режисер Ігор Малахов, поетка й художниця Ніка Кожушко.

Ці імена ще недостатньо відомі міжнародній мистецькій спільноті, яка зібралася на бієнале. До того ж, на жаль, плакати невдовзі заклеїли іншими оголошеннями, через що «паперова дипломатія» значно гучніше прозвучала в українських соціальних мережах, ніж безпосередньо у Венеції.

Більш помітною була мистецька інтервенція «Відлуння» української художниці Дар'ї Кольцової. Поблизу входу до Арсенале вона розвісила на будівлях мотузки з військовою формою, відсилаючи до характерної для Венеції традиції сушити білизну між будинками. Форму Д. Кольцова зібрала в художників і художниць, які нині перебувають на війні, а для реалізації проєкту домовлялася з місцевими мешканцями, щоб розмістити інсталяції просто під їхніми вікнами.

Особливістю роботи стало те, що художниця принципово відмовилася від підпису, що створювало необхідний момент непевності: спочатку відвідувачеві було складно зрозуміти, чи йдеться просто про військових, які сушать одяг, чи перед ним мистецький об'єкт. Прийом виявився особливо влучним, адже проєкт говорив мовою, добре зрозумілою аудиторії бієнале. Однак інсталяція проіснувала лише до 9 травня.

Ще однією спробою створити альтернативну репрезентацію стала акція «Живий павільйон», організована тими самими активістами, які долучилися до мітингу 9 травня. За три дні до нього біля входу в Джардіні встановили намет із написом «Ми проти імперії». Ідея полягала в тому, щоб учасники, які представляли «альтернативну росію», принесли власні роботи або твори репресованих колег і таким чином створили своєрідну противагу офіційному російському павільйону. Однак повноцінної акції знов не вийшло – через дощ учасників і робіт було мало.

На цьому тлі український голос під час протестів так і не прозвучав, що частково пояснює воєнний контекст – «у нас війна, ми зайняті іншим, нам не до маршів між аперолем і просекко». Ані Український павільйон, який робив свою роботу, і робив її добре, ані дипломати не змогли стати центром масштабної протестної акції. В результаті Україна на цих протестах була присутня радше як тема, ніж як суб'єкт [5].

Резонансну акцію протесту біля російського павільйону провели український рух Femen та російська артактивістська група Pussy Riot.

У перший день передпоказу, 6 травня, до Джардіні вишикувалась черга журналістів та професіоналів арт-сфери, на яких тут чекав яскравий перформанс: рожевий та жовто-блакитний дим над російським павільйоном. Ті ж, хто вже встиг потрапити всередину, спостерігали ефектну акцію: близько 20 людей в рожевих балаклавах розмахували українськими прапорами, витанцьовували під гучну музику, скандували «Кров – це мистецтво Росії», «Мистецтво напоказ, могили під ним».

Як зауважили представники Pussy Riot, участь росії – це серйозний удар по безпеці Європи, тож рішення не може залежати лише від організаторів Венеційської бієнале.

«Бієнале складається з головної міжнародної виставки та національних павільйонів. Один з них – російський павільйон. Хоча будівля належить росії, вона розташована в Джардіні, яка належить італійській державі та Венеції, і функціонує вона лише за домовленостями з бієнале. Президента бієнале призначає італійський уряд. російський павільйон не є посольством: він не є суверенною територією і не має дипломатичного статусу. Це означає, що італійський уряд, влада Венеції та сама бієнале можуть сказати росії „ні", якщо вони захочуть. Якщо росія бере участь у бієнале, значить це політичне рішення Італії», – зазначили активістки.

На заяву М. Швидкого: «Вічність переважає над моментними турботами; культура переважає над політикою... На жаль, не всі здатні це зрозуміти», колектив відповів: «Так – українські діти, які втратили батьків та домівки, дійсно не зможуть цього зрозуміти» [3; 11].

У коментарі до подій 2026 року однієї з найпрестижніших виставок сучасного мистецтва кураторка українського павільйону Ксенія Малих зазначила, що повернення рф не стало несподіванкою для української культурної спільноти, адже впродовж чотирьох років росія прагнула потрапити на різні міжнародні майданчики – митці змінювали свою позицію або подавалися від інших кра-

ін. «Є феномен так званих „хороших русскіх”, які просто переписували свої біографії як художники і писали, наприклад, Berlin-based artist. Тобто намагалися дистанціюватися від російського походження», – зауважила кураторка [11].

В українському мистецькому середовищі не всі сприйняли протестні акції навколо російського павільйону однозначно. Так, Ксенія Білаш, редакторка відділу «Культура» на LB.ua, у колонці «Спецтема» пише:

«Враховуючи нещодавній контекст – скандальне повернення росії, зупинка фінансування бієнале, відставка журі – можна було б подумати, що акція закликає закрити російський павільйон до завершення війни. Та насправді Pussy Riot виступають проти „неправильного” пропутінського павільйону, але за „правильний”, який представлятиме російських художників-дисидентів, і який куруватимуть самі Pussy Riot. Звісно, ця акція, що знов привертає увагу до росії і знов змушує говорити про Україну лише в цьому контексті – набагато кращий варіант, ніж просто мовчазна згода з поверненням павільйону рф. Та ще кращим варіантом була б для нас не менш яскрава українська акція з українськими меседжами. Але її не було».

За її словами, 8 травня на відвідувачів Джардіні очікував несподіваний сюрприз: понад чверть національних павільйонів припинили роботу через страйк. За даними авторки, до протестної акції долучилися щонайменше 27 зі 100 національних представництв. Серед них – павільйони Австрії, Бельгії, Великої Британії, Еквадору, Естонії, Єгипту, Ісландії, Кореї, Кіпру, Ливану, Люксембургу, Нідерландів, Польщі, Португалії, Туреччини, Фінляндії, Франції, Чехії та Словаччини, а також Японії.

Проте, як зазначає К. Білаш, єдиної позиції щодо причин участі у страйку не було. Велика Британія повідомила про загальний страйк працівників культури, Австрія – про персональне рішення окремих перформерів свого павільйону долучитися до протесту. Польща була єдиною країною, яка згадала Україну в цьому контексті. Нідерланди ж оприлюднили детальне пояснення, в якому йшлося про права працівників культури на гідні умови праці та питання екології тощо.

За спостереженням журналістки, найпомітнішою спільною рамкою протесту стала підтримка Палестини. Листівки з написом «Палестина – майбутнє світу» розміщували на павільйонах та в різних місцях основного проєкту бієнале, до якого куратори запросили, зокрема, кількох палестинських художників. Одна з учасниць проєкту, Табіта Резер, додала палестинський прапор до своєї інсталяції. Цьогорічний страйк, як наголошує К. Білаш, був масштабнішим і став результатом спільної роботи кількох активістських організацій у співпраці з трьома італійськими профспілками.

Продовженням цього страйку став великий мітинг на Віа Гарібальді – вулиці, що сполучає Джардіні та локацію Арсенале. Акція пройшла під гаслом «Геноцид не відмити мистецтвом» і до неї долучилися понад тисяча людей із прапорами Палестини. Страйкарі рушили маршем до Арсенале, де цьогоріч розмістив свій павільйон Ізраїль, однак поліція зупинила учасників. У мітингу взяли участь представники різних середовищ – від асамблеї арт-працівників

Венеції до італійських комуністів, які, як зауважує авторка, ставляться до путіна «з розумінням». «Про Україну на цьому мітингу не йшлося», – підкреслює К. Білаш [5].

Дещо під іншим кутом побачив ситуацію викладач Києво-Могилянської академії, підприємець та громадський діяч Валерій Пекар. Коментуючи дискусію, він звернув увагу на позицію кількох «поважних українських митців», які вважають, що протести лише привернули додаткову увагу до російського павільйону, а отже, зрештою зіграли на користь росії.

В. Пекар не погоджується з таким трактуванням, адже саме привернення уваги до російського павільйону є негативним наслідком. Значно небезпечнішим було б мовчазне повернення росії до європейського культурного простору. «Це точно віддалило б нашу перемогу. Це було б кроком у напрямку нормалізації агресії, в напрямку повернення росії як важливого суб'єкта на міжнародну арену, звідки ми всі разом її ледве випхали», – зазначає він.

Викладач вважає, що спроба росії повернутися на бієнале зазнала поразки. Він називає це «бліцкригом», який росія планувала здійснити у Венеції, але який, на його переконання, «повністю зірваний». Серед чинників, що цьому сприяли, В. Пекар назвав позицію нашої держави, міністрів культури європейських країн та єврокомісарів, а також підтримку світових митців – майже десять тисяч підписів під петицією. Окремо він відзначив протестні акції українських спільнот в Італії, Pussy Riot та національно-визвольних рухів корінних колонізованих народів рф.

В. Пекар також розмежовує сам факт широкої уваги світових медіа до росії та контекст, у якому ця увага виникла: «москва на перших шпальтах всіх світових медіа – це погано. москва на перших шпальтах всіх світових медіа в контексті своєї поразки – це добре» [38].

Тим часом Катерина Яковленко, шеф-редакторка Суспільне Культура, розмірковує над тим, до чого призведе скандал довкола Венеційської бієнале 2026.

«Венеційську бієнале називають однією з найстаріших та найвпливовіших у мистецтві. І хоча критика до виставки та організаторів щоразу посилюється з низки причин, до цієї події прикута надзвичайна увага – не лише через мистецтво, більшою мірою через політику та економіку уваги. Венеційська бієнале – великий майданчик, який стає місцем для того, щоб заявити або ж нагадати про себе. Цьогоріч скандал виник довкола звинувачень у тому, що бієнале є політичною. Але хіба могло б бути інакше? Від самого початку структура бієнале побудована за принципом національних павільйонів – тих країн, які визнає держава Італія. Саме тому, наприклад, Палестина не має свого павільйону: вона може бути представлена лише в паралельній програмі, що, звісно, не дорівнює тому ж самому обсягу уваги та присутності».

Звертаючись до історичного контексту, авторка нагадує, що національні павільйони почали з'являтися на початку XX століття: Бельгія відкрила свій 1907 року, Велика Британія, Угорщина та Німеччина – 1909-го, Франція – 1912-го, а 1914 року на бієнале з'явився павільйон російської імперії. Вже сама істо-

рія появи перших павільйонів свідчить про значні ресурси, вкладені в їхнє створення. Йшлося не лише про репрезентацію мистецтва, а й про формування окремого простору для нього – будівництво павільйонів, які відповідали тогочасним уявленням країн про власну велич і значущість не тільки у мистецькому, а передусім у політичному полі. Показовим є і склад перших учасників: серед них переважали держави, які були імперіями або мали імперські амбіції.

К Яковленко звертає увагу на те, що початок XX століття був надзвичайно політизованим періодом – із війнами та змінами політичних і економічних моделей, на які реагувала й бієнале. Так, під час Першої світової війни виставку не проводили, однак після її завершення повернулися до звичного формату роботи. Перерви в проведенні бієнале також відбувалися під час Другої світової війни та пандемії COVID-19.

Дослідниця також проводить паралель із представленням радянського мистецтва. За її словами, СРСР привозив на виставки представників соціалістичного реалізму – мистецького напряму, який за своєю природою був ідеологічним і містив пропагандистську складову.

Ще одним прикладом взаємозв'язку мистецтва, політики та національної репрезентації К. Яковленко називає німецький павільйон. Після приходу Гітлера до влади його перебудували в 1938 році, намагаючись відобразити естетику тогочасного режиму. Це сталося за рік до вторгнення Німеччини до Польщі. Відтоді павільйон більше не перебудовували, натомість його зберігають як критичне нагадування про той період.

Історичний простір павільйону неодноразово ставав предметом критичного мистецького осмислення. Зокрема, 1993 року Ганс Гааке представив там інсталяцію Germania. До історичного спадку павільйону звертається і цьогорічний проєкт.

Говорячи про анулювання гранту в розмірі двох мільйонів, авторка вважає, що це «не надто значні втрати» для організаторів конкурсу: «Загалом два мільйони цілком можуть бути ціною одного національного павільйону. Для порівняння, за даними 2024 року, павільйон Сполучених Штатів мав концепцію вартістю 5,8 мільйона доларів; бюджет павільйону Італії становив 1,2 мільйона євро, приблизно стільки ж коштував павільйон Нової Зеландії».

Щодо нинішньої ситуації навколо бієнале, тут існують суперечності між претензією на аполітичність та самою природою цього заходу. Як приклад – реакція Ізраїлю на першу заяву журі щодо країн, причетних до злочинів, зокрема, ізраїльська сторона розкритикувала її, заявивши, що бієнале політизована. Проте сама ця претензія виглядає парадоксально, адже участь росії та Ізраїлю вже свідчить про те, наскільки політичним є питання національного представництва.

Конкурс, побудований на принципі національного представництва, каже К. Яковленко, не може бути аполітичним уже через своє історичне походження, що бере початок в епоху імперій та авторитарного уявлення про мистецьке середовище. Тому політичний вимір закладений у саму структуру бієнале, а цьогорічні події лише виразніше продемонстрували цю особливість.

Тож, на переконання авторки, Венеційська бієнале є передусім політичною подією, на яку впливають не лише мистецькі процеси, а й фінансові та геополітичні інтереси. А ще є залежність від великих корпорацій та авторитарних держав, які можуть використовувати фінансові механізми для обходу встановлених правил. У цьому контексті приклад Венеційської бієнале, вважає К. Яковленко, яскраво демонструє те, як приватні інтереси можуть переважати національні та гуманістичні принципи й зрештою створювати простір для обходження регуляцій.

Окремо шеф-редакторка Суспільне Культура порушує питання відповідальності керівництва бієнале. Вона зазначає, що «більшість експертів кулуарно говорить» про те, що нинішня ситуація могла виникнути саме за керівництва нового директора бієнале П'єтранджело Буттафуоко, якому приписують «тиху любов до росії».

«У той час, як на обох локаціях бієнале розгортались протести, її президент П'єтранджело Буттафуоко (відомий симпатик Путіна) виголосив промову про те, що роботи „не можна відбирати за паспортами", що „росія і Україна представлені разом" – і він радіє цьому, що бієнале – це „не суд, а сад миру", і загалом, що протести плинні, а мистецтво вічне. Він, звісно, правий у тому, що бієнале задумували як місце, де збирається весь світ. Проблема в тому, що говорячи в кінці XIX ст про „весь світ," йшлося насправді лише про великі європейські держави. Бієнале завжди обирала роботи саме за паспортами – тобто, за належністю до певної держави. Різниця лише в тому, кого вважати легітимною державою… Утім, український голос на протестах майже не прозвучав. І це зрозуміло – в нас війна, ми зайняті іншим, нам не до маршів між аперолем і просекко. Водночас нам дуже не подобається, коли за нас говорять інші. Але хто мав би говорити? Не Український павільйон – він робив свою роботу, і робив її добре. Не дипломати – вони теж були присутні і теж говорили. Голосу, який зміг би зібрати велику видиму протестну акцію, не знайшлося – тож на цих протестах Україна якщо і була присутня, то саме так, як у значній частині міжнародних розмов: як тема, а не як суб'єкт. Бо простір, який ти не займаєш, займає хтось інший. Це добре розуміють військові. Час зрозуміти і всім іншим», – підсумовує К. Яковленко [1].

Зовсім інакше ситуацію оцінив кінорежисер Сергій Лозниця. Зокрема, в коментарі The Guardian він розкритикував рішення Європейської комісії припинити багаторічне фінансування Венеційської бієнале після скандалу навколо участі росії. С. Лозниця, який цього року представив на Венеційському кінофестивалі поза конкурсом свій новий фільм «Імперіум», заявив, що сам «ніколи не відвідав би» російський павільйон. Водночас він вважає дискусію навколо нього другорядною порівняно з економічними відносинами Європи з росією.

«Питання, яке я ставлю собі: чи може існування цього російського павільйону зупинити цю війну чи ні?», – сказав режисер. За його словами, значно серйознішою проблемою є продовження імпорту російського газу до Європи. Як аргумент він навів дані Агентства ЄС зі співробітництва регуляторів енергетики, згідно з якими у II кварталі 2026 року імпорт російського скрапленого ви-

копного газу зріс на 17% порівняно з аналогічним періодом 2025-го. «Це набагато серйозніша проблема, ніж питання про те, чи є у Венеції російський павільйон. Припинити фінансування бієнале – це як покарання у дитячому садку», – заявив С. Лозниця [39].

Імперський спадок побудованих павільйонів та сам принцип державного представництва – це ще одна тема, яка критично опрацьовується українськими науковцями та мистецтвознавцями в контексті представлення України на бієнале у Венеції.

Куратор і критик Борис Філоненко в матеріалі для «Суспільне Культура» розглядає історію одного з 29 національних павільйонів, який нині належить росії.

Дещо парадоксально звучить для багатьох той факт, що його було відкрито в 1914 році за проєктом архітектора Олексія Щусєва і меценатської підтримки Богдана Ханенка, політика та підприємця з України часів імперії.

Повертаючись до історії, Б. Філоненко зазначає, що вже під час своєї другої участі в міжнародній виставці цей павільйон перейшов від Російської імперії до Радянського Союзу, потім закривався на роки сталінського терору та Другої світової війни, змінювався, старішав і ще до розпаду СРСР потребував реновації. Вона була проведена відносно нещодавно: в межах підготовки до виставки Бієнале архітектури 2021 року, об'єднаної темою-питанням «Як нам жити разом?».

В Україні про переосмислення павільйону в Джардіні почали активно міркувати з 2022 року, в перші місяці війни високої інтенсивності. Ім'я Б. Ханенка лунало частіше й формувало розмову про подальшу долю будівлі та її належність також до українського контексту. Як самостійна держава Україна офіційно бере участь у Венеційській бієнале з 2001 року. І хоча міжнародна виставка має статус однієї з найбільш вагомих подій такого типу та є найстарішою бієнале у світі, в Україні про неї мають досить умовне уявлення навіть у професійних колах.

«Сама собою прив'язка до Ханенка веде до низки інших питань. Чи може патрон архітектурного проєкту, виборний член Державної Ради Російської імперії 1906–1912 років претендувати на статус опорної фігури у розв'язанні сьогоднішнього питання про український павільйон у Венеції? Що важить: те, що Ханенко підтримував культурні проєкти як меценат, чи факт його участі у створенні павільйону як ідейного натхненника? Історичні документи, які могли б підсилити ту чи іншу лінію аргументації лишаються важкодоступними для українських науковиць та науковців. Дослідниця Мар'яна Варчук звертає увагу на те, що в Україні таких документів немає, а архіви будівництва російського павільйону зберігаються в російському державному історичному архіві в Санкт-Петербурзі. Міжнародні дослідники не згадують про Ханенка, вочевидь, спираючись на доступну їм російську версію історії», – зауважує Б. Філоненко.

На його думку, аргумент Б. Ханенка стає сильнішим завдяки сучасній історії, серед іншого – завдяки діяльності Музею Ханенків у Києві, зокрема під час повномасштабного вторгнення. Зв'язок, що існує між будівництвом павіль-

йону в Венеції і музеєм на вулиці Терещенківській в Києві, створює простір для поступового й ґрунтовного переосмислення історичної перспективи, в якій Ханенко опиняється в центрі української версії історії, але й під деколоніальною лінзою як політик і промисловець XIX століття.

«В історії про те, як Болівія отримала павільйон в Джардіні у 2024 році, віддзеркалюється історія про те, як Україна втратила право на власну репрезентацію після 1993 року. Міцна зв'язка війни і культури проявляється в обміні ресурсів на можливість / неможливість репрезентації на Венеційській бієнале в обох кейсах. У червні 2023 року Болівія підписала угоду про видобуток літію з компанією атомної енергетики «Росатом», а у 2024 році ця співпраця проявилася на майданчику міжнародної виставки. У своєму кураторському тексті Есперанца Гевара дякував рф за прийом Болівії в самому серці бієнале. Водночас експорт до росії літієвих акумуляторів підпадає під санкції, адже їх використовують у виготовленні зброї, зокрема дронів, якими Росія щоденно воює проти ЗСУ і здійснює терористичні атаки на українські міста. В сучасній історії павільйону Росії принцип неподільності війни і культурної дипломатії втілено в конкретних персоналіях. Політику країни-агресора на міжнародних майданчиках як у цьому році, так і раніше й надалі визначає найближче оточення Владіміра Путіна», – каже арткритик [40].

За словами дослідниці Музею Ханенків Ганни Рудик, хоч юридично павільйон належить росії, та побудований він за гроші імперії, якої більше не існує, і народів, що до неї входили. А точніше за гроші українського мецената.

«У Джардіні Венеційської бієнале російський павільйон упродовж понад ста років слугував вітриною спершу імперського, потім радянського, тоді «нового російського» мистецтва – на найважливішому мистецькому форумі світу… Павільйон у Джардіні – це не просто виставковий майданчик, це символ статусу: постійна присутність, власна будівля, місце в першому ряду культурної дипломатії. За цей статус заплатив Богдан Ханенко – київський колекціонер, меценат і культуртрегер, українець за походженням і справою життя. Чому він це зробив – питання, яке здається парадоксальним лише на перший погляд. Логіку ханенківського гамбіту можна прочитати так: щоб відкрити в Києві музей типу, зарезервованого лише для метрополій, потрібен був такий кредит довіри найвищої влади, який унеможливив би відмову. Після павільйону – благодійного дарунка на 31 000 рублів, після особистого теплого листа подяки від великої княгині – хто з імперських чиновників наважився б поставити під сумнів твою відданість? У біографії видатних українців Ханенків російський павільйон сам по собі не мав особливого значення – хабарем системі могло стати що завгодно. Проте сьогодні ця тема і ця історія набувають для нас нового звучання, коли в розпал жорстокої геноцидної війни росії проти України оргкомітет Венеційської бієнале підтримує повернення росії на цей важливий міжнародний майданчик», – підсумовує Ганна Рудик [41].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Яковленко К. Страсті по Венеції: у що обернеться скандал довкола Венеційської бієнале 2026 [Електронний ресурс] / Катерина Яковленко. – Текст. дані. – Режим доступу: https://suspilne.media/culture/1303167-strasti-po-venecii-u-so-obernetsa-skandal-dovkola-venecijskoi-bienale-2026 (дата звернення 30.09.2026).

2. Курінська А. «Бієнале незгоди»: під час відкриття Венеційської бієнале пройде марш проти російського павільйону [Електронний ресурс] / Анастасія Курінська. – Текст. дані. – Режим доступу: https://suspilne.media/culture/1300157-bienale-nezgodi-pid-cas-vidkritta-venecijskoi-bienale-projde-mars-proti-rosijskogo-pavilonu/ (дата звернення 30.09.2026).

3. Свиридюк Ю. «Смерть у Венеції»: у перший день пресвідкриття на Венеційській бієнале спалахнули протести через участь рф та Ізраїлю [Електронний ресурс] / Юрій Свиридюк. – Текст. дані. – Режим доступу: https://suspilne.media/culture/1307789-na-venecijskij-bienale-spalahnuliprotesti-cerez-ucast-rosii-ta-izrailu/ (дата звернення 30.09.2026).

4. Челяк О. Померла Койо Куох, яка мала стати кураторкою Венеційської бієнале 2026 року [Електронний ресурс] / Олег Челяк. – Текст. дані. – Режим доступу: https://suspilne.media/culture/1015619-kojo-kuo-kuratorka-venecijskoi-hudoznoi-bienale-2026-roku-pomerla-u-vici-58-rokiv/ (дата звернення 30.09.2026).

5. Білаш К. Бієнале протестів у «саді миру» [Електронний ресурс] / Ксенія Білаш. – Текст. дані. – Режим доступу: https://lb.ua/culture/2026/05/10/737312_biienale_protestiv_sadi_miru.html (дата звернення 30.09.2026).

6. Комісар ЄС відхилив запрошення на Венеційську бієнале через присутність росії [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/4118411-komisar-es-vidhiliv-zaprosenna-na-venecijsku-bienale-cerez-prisutnist-rosii.html (дата звернення 30.09.2026).

7. Колодій В. Павільйони та художники виступали із заявою проти призу глядацьких симпатій [Електронний ресурс] / Влада Колодій. – Текст. дані. – Режим доступу: https://suspilne.media/culture/1309457-venecijska-bienale-vidkrilasa-bezzuri-hudozniki-vidmovlautsa-vid-rozgladu-nagorod-gladackih-simpatij/ (дата звернення 30.09.2026).

8. Україна на 61-й Венеційській бієнале: чого очікувати [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: https://artslooker.com/ukraina-na-61-y-venetsiyskiy-biienale-choho-ochikuvaty/ (дата звернення 30.09.2026).

9. Боярчук Т. Міжнародна культурна спільнота виступила проти участі рф у 61-й Венеційській бієнале [Електронний ресурс] / Тетяна Боярчук. – Текст. дані. – Режим доступу: https://lb.ua/culture/2026/03/07/726069_mizhnarodna_kulturna_spilnota.html (дата звернення 30.09.2026).

10. Большакова А. Гід Венеційською бієнале 2026: що дивитися і на які виставки звернути увагу [Електронний ресурс] / Анастасія Большакова. – Текст.

дані. – Режим доступу: https://life.pravda.com.ua/culture/veneciyska-biyenale-2026-programa-uchast-ukrajini-top-pavilyoni-314743/ (дата звернення 30.09.2026).

11. Лобанок Д. Росія на Венеційській бієнале: реакція Італії, протести Pussy Riot та відповідь українського павільйону [Електронний ресурс] / Дар'я Лобанок. – Текст. дані. – Режим доступу: https://life.pravda.com.ua/culture/rosiya-na-veneciyskiy-biyenale-reakciya-italiji-protesti-pussy-riot-ta-vidpovid-vid-ukrajinskogo-pavilyonu-313655/ (дата звернення 30.09.2026).

12. Батюк І. «Небезпечний сигнал про підтримку агресії»: Україна закликала не допускати рф до Венеційської бієнале [Електронний ресурс] / Ірина Батюк. – Текст. дані. – Режим доступу: https://life.pravda.com.ua/culture/ukrajina-zaklikala-ne-povertati-rosiyu-doveneciyskoji-biyenale-313684/ (дата звернення 30.09.2026).

13. Повернення рф на Бієнале спровокувало вимоги відставок та міжнародний протест [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: https://artslooker.com/povernennia-rf-na-biienale-sprovokuvalo-vymohy-vidstavok-ta-mizhnarodnyy-protest/ (дата звернення 30.09.2026).

14. Лобанок Д. Венеційська бієнале дозволила участь росії: жодних санкцій не порушено [Електронний ресурс] / Дар'я Лобанок. – Текст. дані. – Режим доступу: https://life.pravda.com.ua/culture/veneciyska-biyenale-dozvolila-uchastrosiji-zhodnih-sankciy-ne-porusheno-313931/ (дата звернення 30.09.2026).

15. Буняк В. «Не порушили жодних правил», – Венеційська бієнале про участь росії у виставці [Електронний ресурс] / Валерія Буняк. – Текст. дані. – Режим доступу: https://detector.media/infospace/article/248451/2026-03-19-ne-porushylyzhodnykh-pravyl-venetsiyska-biienale-pro-uchast-rosii-u-vystavtsi/ (дата звернення 30.09.2026).

16. Міністерство культури оприлюднило спільну заяву з МЗС щодо участі росії у Венеційській бієнале [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: https://artslooker.com/ministerstvo-kultury-opryliudnylo-spilnu-zaiavu-zmzs-shchodo-uchasti-rosii-u-venetsiyskiy-biienale/ (дата звернення 30.09.2026).

17. PinchukArtCentre виступає проти участі Росії у Венеційській бієнале 2026 [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: https://pinchukartcentre.org/news/pinchukartcentre-vystupaye-proty-uchasti-rosiyi-u-veneczijskij-biyenale-2026 (дата звернення 30.09.2026).

18. Большакова А. PinchukArtCentre закликає організаторів Венеційської бієнале не допускати росію [Електронний ресурс] / Анастасія Большакова. – Текст. дані. – Режим доступу: https://life.pravda.com.ua/culture/pinchukartcentre-zaklikav-veneciyskubiyenale-vidmoviti-rosiji-v-uchasti-313716/ (дата звернення 30.09.2026).

19. Буняк В. 15 країн висловили солідарність з Украною і закликали не толерувати росію на Венеційській бієнале [Електронний ресурс] / Валерія Буняк. – Текст. дані. – Режим доступу: https://detector.media/infospace/article/-249571/2026-05-07-15-krainvyslovyly-solidarnist-z-ukranoyu-i-zaklykaly-ne-toleruvaty-rosiyu-na-venetsiyskiybiienale/ (дата звернення 30.09.2026).

20. Горлач П. Міністри культури й закордонних справ 22 країн протестують проти участі Росії у Венеційській бієнале [Електронний ресурс] / Поліна Горлач. – Текст. дані. – Режим доступу: https://suspilne.media/culture/1261386-ministri-kulturi-i-zakordonnih-sprav-22-krain-vistupili-proti-ucasti-rosii-u-venecijskij-bienale/ (дата звернення 30.09.2026).

21. Большакова А. На відкритті українського павільйону на Венеційській бієнале Італія заявила про бойкот російського [Електронний ресурс] / Анастасія Большакова. – Текст. дані. – Режим доступу: https://life.pravda.com.ua/culture/uryad-italiji-ne-vidvidaye-rosiyskiypavilyon-na-veneciyskiy-biyenale-314853/ (дата звернення 30.09.2026).

22. Пилипенко М. Депутати Європарламенту заявили, що росія на Венеційській бієнале підірве довіру до ЄС та вимагають її виключення [Електронний ресурс] / Марина Пилипенко. – Текст. дані. – Режим доступу: https://detector.media/infospace/article/248671/2026-03-29-deputatyievroparlamentu-zayavyly-shcho-rosiya-na-venetsiyskiy-biienale-pidirve-doviru-doies-ta-vymagayut-ii-vyklyuchennya/ (дата звернення 30.09.2026).

23. Большакова А. У Венеції відбудуться протести проти присутності росії у Венеційській бієнале [Електронний ресурс] / Анастасія Большакова. – Текст. дані. – Режим доступу: https://life.pravda.com.ua/culture/u-veneciji-vidbudetsya-protest-protiprisutnosti-rosiji-na-biyenale-314656/ (дата звернення 30.09.2026).

24. Попович Н. Єврокомісія може позбавити Венеційську бієнале фінансування через участь росії [Електронний ресурс] / Настя Попович. – Текст. дані. – Режим доступу: https://supportyourart.com/news/yevrokomisiya-mozhe-pozbavytyveneczijska-biyenale-finansuvannya-cherez-uchast-rosiyi/ (дата звернення 30.09.2026).

25. Лобанок Д. ЄС заявив про порушення санкцій через російський павільйон на Венеційській бієнале [Електронний ресурс] / Дар'я Лобанок. – Текст. дані. – Режим доступу: https://life.pravda.com.ua/culture/yevrokomisiya-poperedila-italiyu-rosiyskiypavilyon-na-biyenale-porushennya-sankciy-314827/ (дата звернення 30.09.2026).

26. Горлач П., Пашко В. Венеційська бієнале має пояснити участь росії: Єврокомісія направила організаторам ще один лист [Електронний ресурс] / Поліна Горлач, Валерія Пашко. – Текст. дані. – Режим доступу: https://suspilne.media/culture/1307743-venecijska-bienale-mae-poasniti-ucastrosii-evrokomisia-napravila-oragnizatoram-se-odin-list/ (дата звернення 30.09.2026).

27. Агентство ЄС припинило фінансування Венеційської бієнале [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: https://artslooker.com/ahenstvo-yes-prypynylo-finansuvannia-venetsiyskoi-biienale/ (дата звернення 30.09.2026).

28. Пилипенко М. Венеційська бієнале ризикує втратити 2 мільйони євро через заплановану участь росії [Електронний ресурс] / Марина Пилипенко. – Текст. дані. – Режим доступу: https://detector.media/infospace/article/-248323/2026-03-14-venetsiyskabiienale-ryzykuie-vtratyty-2-milyony-ievro-cherez-zaplanovanu-uchast-rosii/ (дата звернення 30.09.2026).

29. Кондрат А. Венеційська бієнале втратила 2 мільйони євро гранту від ЄС через повернення Росії на виставку – ЗМІ [Електронний ресурс] / А. Кондрат. – Текст. дані. – Режим доступу: https://nv.ua/ukr/kultura/veneciyska-biyenale-2026-yes-ostatochno-vidklikav-finansuvannya-cherez-povernennya-rosiji-50626148.html (дата звернення 30.09.2026).

30. Європейське агентство зупинило грант для Венеційської бієнале через повернення павільйону рф – Бережна [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: https://interfax.com.ua/news/culture/1186899.html (дата звернення 30.09.2026).

31. ЄС призупиняє фінансування Венеційської бієнале через участь росії [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/4146558-es-prizupinae-finansuvanna-venecijskoi-bienale-cerez-ucast-rosii.html (дата звернення 30.09.2026).

32. Сибіга подякував Єврокомісії та EACEA за припинення фінансування Венеційської бієнале через участь рф [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: https://interfax.com.ua/news/general/1186955.html (дата звернення 30.09.2026).

33. Мамченкова О. Венеційська бієнале оскаржуватиме рішення ЄС припинити фінансування [Електронний ресурс] / Оксана Мамченкова. – Текст. дані. – Режим доступу: https://lb.ua/culture/2026/07/23/753890_venetsiyska_-biienale.html (дата звернення 30.09.2026).

34. Большакова А. У Венеції відбудуться протести проти присутності росії у Венеційській бієнале [Електронний ресурс] / Анастасія Большакова. – Текст. дані. – Режим доступу: https://life.pravda.com.ua/culture/u-veneciji-vidbudetsya-protest-protiprisutnosti-rosiji-na-biyenale-314656/ (дата звернення 30.09.2026).

35. Від околиць імперії до відкритої лагуни [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: https://decoloniz.art/wp-content/uploads/2026/-05/PRES-RELIZ.pdf (дата звернення 30.09.2026).

36. Большакова А. Латвійські митці запустили акцію протесту проти участі росії на Венеційській бієнале [Електронний ресурс] / Анастасія Большакова. – Текст. дані. – Режим доступу: https://life.pravda.com.ua/culture/latviyski-mitci-zapustili-akciyu-protestuproti-uchasti-rosiji-na-veneciyskiy-biyenale-314746/ (дата звернення 30.09.2026).

37. Луньова В. Реліквії війни замість павільйонів: як італійський митець протестує проти рф у Венеції (відео) [Електронний ресурс] / Віолетта Луньова. – Текст. дані. – Режим доступу: https://ktoday.com.ua/90932/relikviyi-vijny-zamist-paviljoniv-yak-italijskyj-mytecz-protestuye-proty-rf-u-venecziyi-video/ (дата звернення 30.09.2026).

38. Пекар В. На Венеційській бієнале росія програла, а ми перемогли [Електронний ресурс] / Валерій Пекар. – Текст. дані. – Режим доступу: https://espreso.tv/poglyad-na-venetsiyskiy-bienale-rosiya-prograla-a-miperemogli (дата звернення 30.09.2026).

39. Большакова А. Сергій Лозниця розкритикував ЄС за відмову фінансування Венеційської бієнале через російський павільйон [Електронний ресурс] / Анастасія Большакова. – Текст. дані. – Режим доступу: https://life.pravda.com.ua/culture/sergiy-loznicya-vistupiv-proti-zupinki-finansuvannya-biyenale-317353/ (дата звернення 30.09.2026).

40. Філоненко Б. Україна на Венеційській бієнале, роки уваги – 1914, 1993, 2025–2026 [Електронний ресурс] / Борис Філоненко. – Текст. дані. – Режим доступу: https://suspilne.media/culture/755671-ukraina-na-venecijskij-bienale-roki-uvagi-1914-1993-2025-2026/ (дата звернення 30.09.2026).

41. Рудик Г. Гамбіт Ханенка: чому київський меценат збудував Російський павільйон у Венеції [Електронний ресурс] / Ганна Рудик. – Текст. дані. – Режим доступу: https://lb.ua/culture/2026/04/23/734090_gambit_hanenka_chomu_-kiyivskiy.html (дата звернення 30.09.2026).

Матеріал підготувала ***Шлепакова Т. Л.,***
головний бібліограф відділу наукового аналізу та узагальнення інформації

Комп’ютерне опрацювання та редагування ***І. Г. Піленко***
Формат 60х84/16. Умовн. друк. арк. 1,39. Б/т. Зам. 58. Безплатно

НБУ імені Ярослава Мудрого, Київ-1, Грушевського, 1. Тел. 278–85–12